

С.П. ОВСЯННИКОВА, В.С. БОНДАР
Інститут цукрових буряків УААН

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ВАРТОСТІ СОРТУ І ЦІНИ НАСІННЯ

ОГЛЯДОВА СТАТТЯ

Пропонуються взаємопов'язані методичні підходи щодо визначення вартості сорту (гібриду) як об'єкту інтелектуальної власності. Приводяться розрахунки цін на окремі гібриди цукрових буряків, а також закупівельних і реалізаційних цін на всі категорії насіння - оригінальне, супер-еліти, еліти і фабричне.

Наукова діяльність в області селекції, на відміну від сфери матеріального виробництва, не веде прямо до отримання економічної вигоди, хоча потребує значних витрат матеріальних та трудових ресурсів. Тому одним з найважливіших факторів економічного зростання та підвищення конкурентоздатності продукції АПК є об'єктивна вартісна оцінка такої діяльності, а також створеного вченими-аграрниками інтелектуального продукту. Особливо це стосується праці селекціонерів, виведених ними нових сортів сільськогосподарських культур, які впроваджуються у виробництво і стають об'єктами комерційної діяльності.

Згідно Закону України „Про власність” від 7.02.1991р. [1] результати науково-дослідних робіт та інтелектуальної праці є об'єктами інтелектуальної власності і, відповідно, потребують вартісної оцінки.

Проблема оцінки гібридів цукрових буряків як об'єктів інтелектуальної власності та їх насіння ще недостатньо опрацьована. Різні аспекти досліджуваної проблеми висвітлили у своїх працях вітчизняні та зарубіжні вчені: Капіца Ю.М., Мальчевський І.А. та ін. [6], Полунін Г.А. [7], Прокопьев Г.С. [8] та ін.

Вартість конкретного об'єкту інтелектуальної власності формується безпосередньо при його створенні і відображає всі матеріальні витрати, пов'язані з цим. У науково-дослідних установах, що займаються виведенням сортів та гібридів цукрових буряків, поки що відсутня чітка методика обліку і статистична звітність щодо витрат на виведення нових сортів, визначення собівартості і рентабельності насіння вищих категорій - оригінального, супер-еліти та еліти. Ситуація ускладнюється ще й тим, що практично всі дослідно-селекційні станції України з цукрових буряків юридично і організаційно поєднанні з дослідними господарствами і вичленити окремо витрати на селекцію цукрових буряків практично неможливо, так як крім

селекції цієї культури ведеться селекція зернових, зернобобових і трав, а фінансування є змішаним - з державного бюджету, а також від результатів господарської діяльності.

Найбільш вдалим об'єктом з цієї точки зору виявилась філія Інституту цукрових буряків в м. Умані Черкаської області, яка займає невелику ділянку землі - близько 400 га, не має дослідного господарства і вся її матеріально-технічна база, людські та грошові ресурси направлені на виведення і підтримку сортів (гібридів).

Шляхом аналізу існуючої бухгалтерської звітності, опитування та анкетування спеціалістів, які працювали в попередні роки, визначено фактичні витрати ФІЦБ на виведення гібридів цукрових буряків. Собівартість виведення одного гібрида цукрових буряків, за нашими підрахунками, становила в середньому 6233,94 тис. грн. Ці дані послужили відправною точкою для визначення вартості гібрида, тобто теоретично виступили мінімальною ціною, яку можна запропонувати під час передачі результатів науково-технічної діяльності.

Для оцінки об'єктів інтелектуальної власності використовують три основні підходи: витратний, прибутковий та ринковий.

Для визначення реальної ціни використаємо формулу:

$$PV = ZPV_0 + REX - A,$$

де PV - поточна вартість оцінюваного об'єкта;

ZPV_0 - вартість первісних витрат на створення оцінюваного об'єкта;

A - знос оцінюваного об'єкта [2].

Згідно Закону України „Про насіння та садивний матеріал” строк корисного використання сорту становить 30 років. Однак, на наш погляд, даний показник не відображає реального стану справ. Тому, спираючись на практику зарубіжних країн та враховуючи положення Закону України „Про насіння” (від 15.12.1993 р.), що втратив чинність, застосуємо в нашому випадку норми амортизації з розрахунку, що строк корисного використання гібрида становить 20 років.

Загальноприйнята норма рентабельності, необхідна для ефективного розвитку галузі, в науковій установі становить 30%. Однак, володіючи інформацією стосовно ринку даних гібридів цукрових буряків, застосуємо диференційовані ставки підприємницького прибутку до них. (табл. 1).

Таблиця 1
Розрахунок цін гібридів цукрових буряків на основі витратного підходу

Назва гібрида	Рік реєстрації	Кількість років використання	Витрати, тис.грн.	Норма амортизації, %	Сума амортизації, тис.грн.	Рівень рентабельності, %	Прибуток, тис.грн.	Ціна, тис.грн.
Український ЧС 70	1992	10	6233,94	50	3116,97	40	2493,58	5610,55
Український ЧС 72	2002	-	6233,94	-	-	20	1246,79	7480,73
Уманський ЧС 76	1997	5	6233,94	25	1558,49	20	1246,79	5922,24

Обраний нами витратний метод оцінки найбільш придатний для визначення вартості гібридів цукрових буряків. Однак недоліком є те, що в установі відсутній щорічний, по етапах та за весь період облік калькуляційних витрат по кожному створюваному гібриду окремо. Відомі лише сукупні витрати на створення всіх гібридів.

Тому більш точно ціну гібридів цукрових буряків можна визначити за прибутковим методом. Згідно з цим методом оцінки об'єктів інтелектуальної власності вартість оцінюваного об'єкта визначається шляхом ділення щорічного прибутку від використання даного об'єкта на норму капіталізації:

$$PV = XCF/K,$$

де PV - поточна вартість оцінюваного об'єкта;

CF - щорічний прибуток; K - норма капіталізації.

Норма капіталізації вираховується за формулою:

$$K = 1-g,$$

де I - коефіцієнт дисконтування;

g - довгострокові темпи зростання прибутку [2].

Визначення ставки дисконтування є найбільш вагомим і трудомістким етапом даного методу. Коефіцієнт дисконтування - це підсумок премій за ризик, який зумовлено різними чинниками. Безризикові капіталовкладення мають мінімальну ставку дисконтування, ризикові - максимальну.

Початкову ставку дисконтування приймаємо на рівні ставки по депозитних вкладах юридичних осіб найбільш надійних банків - 10%. Чисельність працівників підприємства близько 100 чоловік. Премія за ризик інвестування в малу компанію складе - 6%. Керівництво установи кваліфіковане, якість менеджменту оцінюємо в 3%. Установа впродовж досить тривалого часу займається виведенням гібридів цукрових, кормових буряків та цикорію, тому надбавка за диверсифікованість складе -5%. Підприємство має розгалужену клієнтуру, завдяки чому надбавка за цим фактором становитиме - 2%. Підприємство рентабельне - 2%, прибутки отримує досить стабільні, цей ризик ми оцінюємо в 2%.

Отже, коефіцієнт дисконтування складатиме:

$$(10+6+3+5+2+2+2)=30\%.$$

Даний метод прийнятний у випадках, коли прибуток від використання оцінюваного об'єкта є стабільним або має стабільні темпи зростання протягом тривалого часу, що необхідно для визначення довгострокових темпів зростання прибутку (д). Однак, у нашому випадку, враховуючи, що щорічні прибутки від використання гібридів цукрових буряків визначено на основі усереднених даних, доцільно буде, на наш погляд, показник „довгострокові темпи зростання прибутку" прирівняти до нуля. Отже, норма капіталізації (K) становитиме 30%. Виходячи з вищенаведених формул визначимо ціни гібридів цукрових буряків (табл. 2).

Як бачимо, результати оцінки гібридів цукрових буряків за двома методами мають деякі розбіжності. І це підтверджується практикою: гібрид

Український ЧС 70 на внутрішньому ринку України досить тривалий час мав найбільший попит, а в маточних посівах 2003 року він займав 43%.

Таблиця 2

Розрахунок цін гібридів цукрових буряків за прибутковим методом

Назва гібрида	Сума щорічних прибутків, тис.грн.	Норма капіталізації,%	Ціна, тис.грн
Український ЧС 70	2493,58	30	8311,9
Український ЧС 72	1246,79	30	4156,0
Уманський ЧС 76	1246,79	30	4156,0

Тому за прибутковим методом і отримав значно вищу ціну, тобто даний підхід враховує також і ринковий аспект. На наш погляд, найбільш прийнятним для визначення вартості гібридів цукрових буряків є прибутковий підхід, оскільки витратний підхід ігнорує творчі здібності винахідника, не враховує корисність інтелектуального продукту і передбачає визначення ціни останнього на основі витраченого робочого часу на його створення. Інакше кажучи, будь-хто за визначений період часу може створити такий самий інтелектуальний продукт. Поряд з цим, згідно з економічною теорією величина вартості товару саме так і визначається (кількістю праці, затраченої на його виробництво і вимірюється робочим часом). І, враховуючи особливості наукового процесу виведення гібридів цукрових буряків, саме так і відбувається, тобто селекційний процес триває 16-18 років і витрати на виведення гібридів складають відносно сталу величину. Однак, отримані гібриди цукрових буряків відрізняються за своїми якісними характеристиками, що і спричиняє різний попит на них і, відповідно, різну прибутковість (табл. 2). Щодо морального зносу, який враховується у витратному підході (табл. 1), то і тут є особливість - ведення підтримуючої селекції, тому говорити про моральний знос, знову ж таки, можна лише відносно виведених гібридів (сортів), які мають кращі якісні характеристики, тобто з позиції оцінки ступеня корисності нового гібрида.

Визначення вартості гібрида є первинною необхідною і досить вагомим ланкою встановлення системи цін у бурякоцукровому підкомплексі, удосконалення економічних взаємовідносин та здійснення економічно обґрунтованих розрахунків між суб'єктами бурякоцукрового підкомплексу АПК.

Наступними ланками схеми селекції та насінництва після отримання вихідних селекційних матеріалів компонентів ЧС гібридів є вирощування оригінального насіння компонентів ЧС гібридів, насіння супер-еліти, еліти і фабричного насіння цукрових буряків.

На основі фактичних та нормативних витрат на вирощування насіння нами визначено собівартість та закупівельні ціни вищезазначених категорій насіння (табл. 3).

Таблиця 3

Розрахунок мінімальних закупівельних цін насіння цукрових буряків

Категорії насіння	Собівартість, грн./кг	Нормативний прибуток, %	ПДВ, %	Закупівельна ціна, грн./кг
Оригінальне	69507	30	20	112282*
Супер-еліта	398	30	20	642,8
Еліта	16,5	30	20	26,62
Фабричне	6,4	30	20	10,34

Примітка. * В зв'язку з тим, що витрати на обробітку оригінального насіння на заводі дорівнюють 0,01% від закупівельної ціни, реалізаційну ціну даної категорії насіння прийнято вважати рівною закупівельній.

У табл. 4 наведено розрахунок мінімальних реалізаційних цін насіння вищих репродукцій та фабричного, яке пройшло попередню та основну обробку на заводі і готове для посіву.

Таблиця 4

Розрахунок мінімальних реалізаційних цін насіння цукрових буряків

Категорії насіння	Витрати насіннєвого заводу на обробку 1 т готової продукції, грн.	Вихід готової продукції, %	Рівень рентабельності підприємства, %	пдв, %	Реалізаційна ціна, грн./пос. од.
Супереліта	12500	50	10	20	2486,2
Еліта	12500	50	10	20	304*
Фабричне	12500	40	10	20	74

Примітка. *Реалізаційна ціна з сортонадбавкою 100%.

В нових ринкових умовах господарювання при наявності різних форм власності, у тому числі приватних насіннєвих і селекційних фірм, об'єктивно постає питання фінансування селекційно-насінницького процесу, економічних взаємовідносин в цій сфері, особливо стосунків між державними селекційними установами Української академії аграрних наук і приватними насіннєвими формуваннями. В ситуації, яка склалася на сьогоднішній день, доцільним є залучення в галузь селекції і насінництва приватного капіталу і створення на його основі таких правових ринкових селекційно-насіннєвих структур, які б об'єднували весь цикл створення ЧС гібридів, ведення первинного і елітного насінництва, розмноження гібридів, обробку і реалізацію фабричного насіння виробникам цукросировини.

В умовах, коли насіннєві компанії вже починають фінансувати селекційні роботи і в ряді випадків стають власниками виведених гібридів на

правах роботодавців, всі ці показники мають бути уточнені і економічно обґрунтовані. Зокрема, потребує вирішення питання фінансування підтримуючої селекції та процесу виробництва базисних компонентів ЧС гібридів цукрових буряків.

Шляхом аналізу первинної селекційної та фінансової документації, експертних оцінок провідних спеціалістів філії Інституту цукрових буряків нами визначено витрати в розрізі окремих їх елементів на підтримуючу селекцію і ведення первинного насінництва, останнім етапом якого є отримання насіння супер-еліти компонентів гібридів цукрових буряків (табл. 5) Витрати на первинне насінництво приведені з розрахунку, що гібрид займе у виробництві не менше 100 тис. га посіву. А для цього потрібно отримати 126 кг насіння-сировини супер-еліти. Обробка цієї кількості насіння на заводі складе 790 грн., вихід готової продукції - 50%, тобто, собівартість 63 кг насіння супер-еліти становитиме 49490 грн.(48700 +790)

Таблиця 5

Структура витрат на первинне насінництво у філії Інституту цукрових буряків у 2003 році

Елементи витрат	Грн.	%
Заробітна плата	20064	41,2
Нарахування на заробітну плату	5260	10,8
Матеріали та комплектуючі	7938	16,3
Спецстаткування наукових робіт	5601	11,5
Ремонт основних засобів	1851	3,8
Паливо та енергія	3360	6,9
Орендна плата	146	0,3
Загальновиробничі витрати	1899	3,9
Адміністративні витрати	1510	3,1
Інші	1071	2,2
Всього	48700	100

Для забезпечення посіву цукрових буряків на площі 100 тис. га. необхідно також 5,622 тонни готового насіння еліти. Витрати на вирощування і обробку якого без вартості насіння супер-еліти становитимуть 198400 грн.(розрахунок здійснено за технологічними картами ІЦБ УААН). Разом витрати на відтворення елітного насіння ЧС гібридів цукрових буряків складуть 247890 грн. Враховуючи рентабельність селекційних установ на рівні 30 відсотків, вартість еліти без ПДВ становитиме 322257 грн., вартість 1 кг - 57,32 грн., 1 посівної одиниці - 83,11 грн., та, відповідно, - 386708 грн., 68,78 грн. і 99,73 грн. з ПДВ. А з урахуванням стовідсоткової сортової надбавки, яка є традиційною, одна посівна одиниця компонентів ЧС гібрида має коштувати близько 200 грн.

Висновки. 1. Оцінка вартості інтелектуальної власності повинна включати в себе різні методи і підходи у їх взаємозв'язку та взаємообумовленості. Кумулятивний ефект, отриманий в результаті комплексного застосування різних підходів, полягає в отриманні реальної цінності інтелектуального продукту.

2. Підтримуюча селекція ЧС гібридів цукрових буряків є додатковим складним щорічно повторюваним селекційно-насінницьким процесом, який в даний час не фінансується з державного бюджету і витрати на який мають покриватись за рахунок комерційної діяльності приватних насінневих фірм, що виробляють і реалізують фабричне насіння.

3. З метою залучення приватного капіталу в сферу селекції і первинного насінництва цукрових буряків доцільно створювати правові ринкові селекційно-насінницькі структури, які б об'єднували і фінансували весь цикл створення ЧС-гібридів, ведення первинного і елітного насінництва, а також розмноження, обробку і реалізацію гібридного фабричного насіння.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України „Про власність“// ВВР. - 1991. - №20. - Ст. 249.
2. Методичні підходи до оцінки вартості і використання об'єктів права інтелектуальної власності в наукових установах УААН./ За ред. Ситника В.П., Царенка М.К., Крутя В.О. та ін. - К.,2003. - 30 с.
3. Річні фінансові звіти Уманської філії Інституту цукрових буряків УААН за 1995-2003 рр.
4. Вимоги до складання і подання інформаційного звіту про роботу науково-дослідної установи за 1996-2000 рр.(додаток до листа УААН від 02.10.2000р., №3-5/21).
5. Методичні рекомендації з експертної оцінки майна в підприємствах АПК. - К., 2000. - Інститут аграрної економіки УААН.
6. Капіца Ю.М., Мальчевський І.А., Федченко Л.Ю. та ін. Рекомендації з оцінки вартості інтелектуальної власності. - К.: Економіка, 2001. - 40с.
7. Полунин Г.А. Использование объектов интеллектуальной собственности в АПК // Экономика сельского хозяйства России. - 2002. - №5. - С. 10-12.
8. Прокопьев Г.С. Интеллектуальная собственность в АПК // АПК: экономика, управление. - 2002. - №9. С. 14-18

Аннотация

УДК 633.63:631.71

Методические подходы к определению стоимости сорта и цены семян

С.П. Овсянникова, В.С. Бондарь

Предлагаются взаимосвязанные методические подходы относительно определения стоимости сорта (гибрида) как объекта

интеллектуальной собственности. Приводятся расчеты цен на некоторые гибриды сахарной свеклы, а также закупочных и реализационных цен на все категории семян-оригинальные, супер-элиты, элиты и фабричные.

Annotation

UDC 633.63:631.71

Methodical approaches to establishing variety cost and seed price

S. Ovsyannykova, V. Bondar

Interconnected methodical approaches as to establishing cost of a variety (hybrid) as an object of intellectual property are suggested. Calculations of prices for certain sugar beet hybrids and of purchasing and buying prices for all seed categories - original, superelite, elite and commercial seeds - are presented.